

τὸ θέτον ὑπάρχει πρὸ τοῦ τεθημένου, τὸ ὅλον τῆς φύσεως πρὸ τῶν μερῶν της. Ἡ ὄλότης εἶναι τὸ πρῶτον. Ἐξ αὐτῆς λοιπὸν ὀφείλομεν νὰ θεωρῶμεν τὴν φύσιν, ἢν θέλωμεν νὰ κατανοήσωμεν, νὰ ἐρμηνεύσωμεν αὐτήν. Διότι μόνον οὕτω συλλαμβάνομεν τὴν ἔσωτερην συνάρτησιν αὐτῆς. Ἀλλ ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τῆς φύσεως ως ὄλότητος παρέχει τὸ δικαίωμα, ὅπως δεχθῶμεν ως ἔσχατον λόγον αὐτῆς αὐθύπαρκτόν τι ὅν, τὴν κοσμικὴν ψυχὴν ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ παντός. Πρὸς τοῦτο ὅμως δέον νὰ ἔξιθελισθῇ πρότερον ἡ μηχανοκρατικὴ ἔξήγησις τῆς φύσεως. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Ἀριστοτέλους ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦτο διὰ τῆς τελολογικῆς ὁδοῦ ἥτο ἀνεπαρκής, ὅπως ἀνεπαρκής ἥτο καὶ ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος τοῦ Schelling καὶ τοῦ Ἐγέλου. Διότι αἱ ἐρμηνεῖαι αὗται δὲν ἀπαλλάσσουν ὅλως διόλου τὴν φύσιν μηχανοκρατικῶν ἰδιοτήτων. Διὸ ἡ μόνη ὑπολειπομένη ὁδὸς εἶναι ἡ ἴδεα τῆς ὄλότητος. Δι’ αὐτῆς ὁδηγούμεθα, ως εἴδομεν, εἰς τὴν ἀποδοχὴν κοσμικῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ ὅμως αὕτη δὲν εἶναι νόησις, ἀλλ ἀισθανόμενον, συναισθανόμενον καὶ βουλόμενον πνεῦμα. Διὰ τοῦτο διαισθανόμεθα αὐτὴν καὶ ἐντὸς ἡμῶν, ἢν ἀπαλλάξωμεν τὴν φύσιν ἡμῶν ἀπὸ τὴν μονομερῆ δουλείαν εἰς τὴν νόησιν. Λεπτομερεστέρα ἀνάλυσις τῆς ὄντολογίας τοῦ Spann θὰ καθίστα φανερὰν τὴν στενὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν περὶ ἴδεων θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος, ως καὶ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῶν νεοπλατωνικῶν καὶ τοῦ Αὔγουστίνου.

Ἐπὶ εὑρείας, πολυμεροῦς καὶ ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν πορισμάτων καὶ τῶν θεωριῶν τῆς νεωτέρας φυσικῆς καὶ βιολογίας στηρίζεται ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, τὴν δποίαν ἐπιχειρεῖ ὁ φιλόσοφος Wenzl. Θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν παράθεσιν τῶν ἴδεων, τὰς δποίας ἀναπτύσσει εἰς τὴν «Μεταφυσικὴν τῆς συγχρόνου βιολογίας». Ἡ διαφορά, γράφει, μεταξὺ ζώσης καὶ νεκρᾶς φύσεως δύναται νὰ εἶναι ἡ φαίνομενικὴ καὶ ποσοτικὴ ἢ οὐσιώδης καὶ ποιοτικὴ. Ἐντεῦθεν ἀνακύπτει τὸ πρῶτον θεμελιώδες πρόβλημα τῆς βιολογίας, τὸ δποίον εὑρε τὴν ἔκφρασίν του εἰς τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ μηχανοκρατίας καὶ βιταλισμοῦ. Εἶναι τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς φυσικὰ φαινόμενα καὶ ἡ βιολογία κλάδος τῆς φυσικῆς ἢ διέπεται ὁ ζῶν ὀργανισμὸς

ύπο ἑτερογενοῦς, «ύψηλοτέρας» νομοτελείας ; Ἀπαιτεῖ ἡ γένεσις, ἔξέλιξις, διατήρησις κ.λ. τῶν δομικῶν καὶ λειτουργικῶν προδιαθέσεων τῶν ὀργανικῶν ὅντων σκόπιμον καὶ νοήματος δηλωτικήν, ἐκ τῆς ἴδεας τῆς ὁλότητος ἀπορρέουσαν δρᾶσιν καὶ ἀντίστοιχον θεώρησιν ; Ἐμψυχοῦται ὁ ὀργανισμὸς ύπο ἴδιονομίας, ἢ ὅποια φέρει ἐν ἑαυτῇ τὸν σκοπὸν της, ύπὸ ἐντελεχείας, λοιπὸν ύπο ἴδεας, ἢ ὅποια τείνει νὰ πραγματοποιήσῃ ἑαυτήν ; Ἐκ τοῦ προβλήματος τούτου, τὸ διποτὸν ἀναφέρεται εἰς τὴν φύσιν τῆς ζωῆς, ἀπορρέουν τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ εἶδος τῆς ἴδιονομίας ταύτης καὶ εἰς τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὸν νόμους τῆς καθόλου φύσεως. Τὸ δεύτερον θεμελιώδες πρόβλημα ἀναφέρεται εἰς τὴν γένεσιν τῶν εἰδῶν. Αἱ δύμοιότητες τῶν εἰδῶν πρὸς ἄλληλα δύνανται νὰ ἔξηγηθοῦν ἐκ πραγματικῆς συγγενείας μεταξύ των ; Καὶ ἂν γίνῃ δεκτὸν τοῦτο, εἶναι δυνατὴ ἡ ἔξήγησις τῆς ἔξελιξεως τῶν εἰδῶν ἐξ αἰτίων καθαρῶς μηχανικῶν ; Εἶναι δυνατὸν περαιτέρω νὰ ἔξηγήσωμεν τὴν ἀναντίρρητον σκοπιμότητα τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου ἐκ τῆς τοιαύτης ἔξελιξεως ; Καὶ πολὺ μᾶλλον τὴν καταφανῆ ροπὴν πρὸς πραγμάτωσιν τῆς ἴδεας τοῦ ώραίου, πρὸς τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν αἰσθητικὴν μορφήν ; "Ἡ ἀπαιτεῖται καὶ πρὸς κατανόησιν τῆς γενέσεως καὶ ἔξελιξεως τῶν εἰδῶν ἡ παραδοχὴ ἀνωτέρου τινὸς παράγοντος ; "Ολα ταῦτα εἶναι προβλήματα, τὰ διποτὰ ἐνδιαφέρουν ὅχι μόνον τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν βιολογίαν, ὡς δεικνύει λ.χ. ἡ προαγωγὴ τῆς βιολογικῆς ἐρεύνης διὰ τοῦ μεταξύ μηχανοκρατίας καὶ βιταλισμοῦ ἀγῶνος. Ὁ Wenzl ἐπιχειρεῖ νὰ διαφωτίσῃ ἀπὸ φιλοσοφικῆς πλευρᾶς τὰ δύο ἐκεῖνα θεμελιώδη προβλήματα τῆς βιολογίας. Πρὸς τοῦτο διασαφηνίζει πρῶτον τὰς ἐννοίας, τὰς διποτὰς ἀπαιτεῖται ἡ σημερινὴ θέσις τῆς βιολογικῆς ἐπιστήμης, καὶ προβαίνει ἔπειτα εἰς τὴν ἔξαγωγὴν τῶν συμπερασμάτων, τὰ διποτὰ ἀπορρέουν ἐξ αὐτῆς, τ.ε. ἀσχολεῖται τὸ μὲν περὶ τὸ ὀντολογικόν, τὸ δὲ περὶ τὸ μεταφυσικόν ἔργον τῆς φιλοσοφίας. Εἰς ὀντολογικὴν ἔρευναν ὑποβάλλει ἀφ' ἐνδὲς τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς καὶ ἀφ' ἔτέρου τὸ φαινόμενον τῆς ἔξελιξεως. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον δέχεται ὅτι μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπὸ νέων ἐπόψεων θεώρη-

σιν ἡ ἔρευνα τοῦ Driesch, τὰ πορίσματα τῆς ὁποίας ἐπεκύρωσεν ἡ μετ' αὐτὸν βιολογία. Οὕτω ἀνετράπη κατ' οὓσιαν ἡ μηχανοκρατία. Ἡ ἀνατροπὴ αὗτη ἐπιβάλλει καθ' ἄφρονετ ὁ Driesch τὴν ἀποδοχὴν τοῦ βιταλισμοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως. Τὴν κεντρικὴν ίδέαν αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἡ ἐντελέχεια, ὁ παράγων τῆς δλότητος, ἡ κατὰ σκοπούς δρῶσα δύναμις, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν διάτομο ψυχικὴν ἢ ψυχοειδῆ. Ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ ὅτι οἱ ἀνώτεροι νόμοι τῆς ζωῆς δέον νὰ εἶναι κατὰ σκοπούς δρῶντες, ἔλλογοι νόμοι. Τὰ κλασσικὰ πειράματα τοῦ Driesch καὶ τοῦ Spemann οὐδεμίαν ἐπιτρέπουν ἀμφιβολίαν περὶ τούτου. Τὰ πορίσματα τῆς πειραματικῆς αὐτῆς ἔρευνης εἶναι τὰ ἀκόλουθα: 'Ο δργανισμὸς δὲν εἶναι οὔτε μηχανὴ ἐν φυσικῇ ἐννοίᾳ οὔτε μηχανὴ θείου τινὸς ἀρχιτέκτονος, ὡς λαχυρίζεται π.χ. ὁ Julius Schultz, διατάξαντος συμφώνων πρὸς προαιώνιδν τι σχέδιον τὴν ὥλην κατὰ τρόπον, δοστε νὰ ἐμφανισθῇ τὴν κατάλληλον στιγμὴν ἡ δργανικὴ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν φυσικῶν νόμων. 'Αλλ' οὔτε εἶναι δὲ ζῶν δργανισμὸς μορφὴ ἀνωτέρας τάξεως, σταθερὰ διάταξις πραγματοποιούμενη ὑπὸ ὠρισμένους δρους, ὡς συμβαίνει λ.χ. περὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ κρυστάλλου. Τούναντίον ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν ἐνὸς «Κάτινος», πλαστικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία δρᾷ ὡς δλότης. Διατί ὅμως νὰ μὴ καλέσωμεν τὸ «Κάτι» τοῦτο ἐντελέχειαν, τ. ἐ. σκόπιμον ροπήν, τείνουσαν εἰς τὴν πραγμάτωσιν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον φέρει ἐν ἑαυτῇ ὡς σκοπόν; 'Ομολογοῦμεν μετὰ τοῦ Bertalanffy καὶ τοῦ Dürken ὅτι ἡ ἐντελέχεια εἶναι ἐννοια μεταφυσική, κάτι τὸ ἀόρατον καὶ μὴ αἰσθητὸν κατ' ἄμεσον τρόπον. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι αὐθαίρετος ἐννοια. Τούναντίον ἀπαίτοῦν αὐτὴν αἱ ἀπὸ μακροῦ ἐπανεισαχθεῖσαι εἰς τὴν βιολογίαν κατηγορίαι τοῦ «δυνάμει» καὶ τῆς ροπῆς, τῆς ἴδιονομίας καὶ τῆς σκοπιμότητος, τῆς ἐπιγενέσεως, τῶν ιθυνουσῶν δυνάμεων, ὡς καὶ ἡ ἱκανότης τῶν δργανικῶν ὅντων δπως συμμορφώνουν τὰς λειτουργίας τῶν πρὸς δλότητα, τὴν ὁποίαν μέλλουν νὰ δημιουργήσουν. 'Αλλὰ καὶ ἄλλο τι καθιστᾷ ἀναγκαῖαν τὴν ἐννοιαν τῆς ἐντελεχείας. Ἡ ἀπὸ τὰς μεθόδους τῆς φυσικῆς ἔξαρ-

τωμένη βιολογία προσεπάθει νὰ θεωρῇ τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς μόνον ἀπὸ τὴν ἔποψιν τῆς σκοπιμότητος, τοῦ δόφελίμου, δηλαδὴ μὲ τὸ ὅμμα τοῦ τεχνικοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν ἔποψιν ἐνὸς ξένου πρὸς πᾶσαν ἀξιολόγησιν δλου. Ἡ σύγχρονος ὅμως βιολογία ἐστράφη καὶ πρὸς τὴν αἰσθητικὴν πλευρὰν τῶν δργανικῶν ὅντων. Καὶ ἡ τάσις τῆς φύσεως πρὸς δημιουργίαν πλαστικῶν, συμμέτρων, ἀρμονικῶν, ωραιῶν μορφῶν, τάσις ἀναμφισβήτητος, δὲν ἔπιτρέπει νὰ δεχθῶμεν τὸ αἰσθητικὸν αὐτὸν στοιχεῖον ὡς ὑποκειμενικὸν ἀπλῶς, ὡς γνώρισμα παρεισαγόμενον ὑφῆμῶν τῶν. Ιδίων εἰς τὸν κόσμον τῆς φύσεως. Ἀλλ' εὔθὺς ὡς δεχθῶμεν τὴν αἰσθητικὴν αὐτὴν ροπὴν ὡς ἀντικειμενικῶς καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀνθρωπίνου ὑποκειμένου ὑπάρχουσαν, ἀνακύπτει καὶ ἐνταῦθα ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ἔννοια τῆς ἐντελεχείας ὡς δημιουργοῦ ίδεας. Τοσαῦτα ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς. Ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον τώρα τῆς ἔξελιξεως παρατηρεῖ ἐν πρώτοις ὁ Wenzl δτὶ αἱ διάφοροι ἀπόπτειραι πρὸς μηχανικὴν ἔξήγησιν αὐτοῦ εἰς οὐδεμίαν ίκανοποιητικὴν λύσιν ὀδήγησαν. Τούναντίον ἡ ἔρευνα ἔκλινε πλέον δριστικῶς πρὸς τὸν βιταλισμόν, καταλιποθατὴν μηχανοκρατίαν. Ὁ δαρβινισμὸς ίδιᾳ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπερνικηθεῖσα πλέον ὑπόθεσις. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο δτὶ ὁ Bertanlaffy συνιστᾷ τὴν ἀναγνώσιν τῆς ἐναντίον τῆς θεωρίας ταύτης κριτικῆς τοῦ Ed. von Hartmann. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαμαρκισμὸς δὲν θεωρεῖται πλέον, μάλιστα ὑπὸ τὴν πρωταρχικὴν του μορφὴν, ὡς ίκανοποιητικὴ ἔξήγησις τῆς γενέσεως τῶν εἰδῶν. Διότι καὶ αὐτὸς προύποθέτει ἥδη τὴν προύπαρξιν τῆς σκοπίμου ἀρχιτεκτονικῆς δομῆς. Οὕτω ἐγκαταλείπονται αἱ θεωρίαι, διὰ τῶν δποίων ἐπεχείρησαν νὰ ἔξηγήσουν τὴν ἔξελιξιν. Εἰς αὐτὴν δμως ταύτην τὴν θεωρίαν τῆς ἔξελιξεως ἐμμένει ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν βιολόγων, ἐπειδὴ θεωρεῖται ὡς ἡ φυσικὴ ἔξήγησις τῆς συγγενείας τῶν εἰδῶν πρὸς ἄλληλα. Ἀλλ' δμως οὕτε ἡ ἔξελικτικὴ θεωρία παρέμεινεν δλως ἀδιάβλητος. Διεγνώσθη δλονὲν περισσότερον ὁ ὑποθετικὸς τῆς χαρακτὴρ συνεπείᾳ τῶν ἀλύτων δυσχερειῶν, τὰς δποίας παρουσιάζει. Τὸν ὑποθετικὸν τοῦτον χαρακτῆρα ἐνισχύουν αἱ ἀντιγνωμίαι τῶν ἔρευνητῶν ὡς πρὸς

σπουδαῖα ἐπὶ μέρους ζητήματα, ώς εἶναι λ.χ. τὸ ζήτημα τῆς μονοφυλίας καὶ τῆς πολυφυλίας, δηλαδὴ τὸ ζήτημα ἀν-
θλαβε χώραν παράλληλος ἔξελιξις πλειόνων εἰδῶν ἐπὶ τῇ
βάσει κοινῶν πλαστικῶν νόμων ἢ ἀν πρόκειται περὶ ἐνι-
αίας καὶ συνεχοῦς ἔξελιξεως ἐκ κατωτάτων πρὸς ἀεὶ ἀνω-
τέρας μορφάς. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο, τὴν ἐπάλλη-
λον δηλαδὴ ἔξελιξιν, τόσον μόνον θεωρεῖται σήμερον
ἀσφαλές, ὅτι αἱ ἀνωτέραι μορφαὶ ἀνεφάνησαν μετὰ τὰς
κατωτέρας. Τοῦτο βεβαίως ἀποτελεῖ ίσχυρὰν ἔνδειξιν
ὑπὲρ τῆς ἐνιαίως προϊούσης ἔξελιξεως, ἀλλὰ πολὺ ἀπέχει
ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποτελῇ ἀπόδειξιν ὑπὲρ αὐτῆς, ἐπειδὴ τὸ γε-
γονός τοῦτο συμβιβάζεται ἔξισου καλῶς καὶ πρὸς τὴν
ὑπόθεσιν περὶ παραλλήλου ἔξελιξεως πλειόνων τύπων. Ἡ
πιστοποίησις τῆς ἀλματογενέσεως, τῆς ἀλματώδους ἔξε-
λιξεως, περιέπλεξεν ἔτι μᾶλλον τὰ πράγματα. Οὕτω ἀπο-
τελεῖ ἡ ἐμφάνισις τῶν ίχθύων ἐν ἀπὸ τὰ ἀποτομώτερα
καὶ δραματικώτερα συμβάματα τῆς ιστορίας τῆς γῆς. Οὗ-
τοι ἐμφανίζονται εὔθυς ἀμέσως διαδεδομένοι εἰς εὔρυτά-
τηγ ἕκτασιν καὶ προικισμένοι δι' ὅλων τῶν ἀναγκαίων δρ-
γάνων. χωρὶς νὰ καθίσταται δυνατὸς ὁ προσδιορισμὸς
τῆς προελεύσεώς των. Ἐξ ἄλλου τὸ φανταστικὸν γενεα-
λογικὸν δένδρον τῶν εἰδῶν εἶναι κατ' ἀλήθειαν δένδρον
συνηρμολογημένον ἀπὸ ἀγνώστους κλάδους, τῶν δποίων
οἱ κόμβοι, καὶ δὴ οἱ σπουδαιότατοι, εἶναι ύποθετικοί. Ὄλα
ταῦτα, μόνα ἢ μετ' ἄλλων, δὲν ἀρκοῦν βεβαίως ὅπως θέ-
σουν ἐκποδῶν τὴν θεωρίαν τῆς καταγωγῆς τῶν εἰδῶν ἐξ
ἄλλήλων. Πάντως ὅμως καθιστοῦν ἐμφανέστερον τὸν ύπο-
θετικὸν χαρακτῆρα τῆς. Τὸν χαρακτῆρα τοῦτον τῆς γενεα-
λογικῆς κατασκευῆς δὲν αἴρουν οὔτε αἱ ἔνδειξεις, τὰς
ὅποιας παρέχει ἡ παλαιοντολογία. Τέλος καὶ αἱ ἀποδει-
ξεις, τὰς ὅποιας ἥρύσαντο ἐκ τῆς παρουσίας ύποτυπωδῶν
ὄργάνων, ἐκ τοῦ λεγομένου θεμελιώδους βιογενετικοῦ νό-
μου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας τοῦ αἵματος, ἔξασθενοῦ με-
γάλως συνεπείᾳ τῶν ίσχυρῶν ἀντιρρήσεων, αἱ ὅποιαι
προεβλήθησαν ἐναντίον τῆς ἀποδεικτικῆς των δυνάμεως.
Οὕτως ἢ ἄλλως γεγονός παραμένει διὰ τὴν σύγχρονον
βιολογίαν ὅτι ἡ μηχανοκρατία εἶναι παντελῶς ἀνίσχυρος,
ὅπως ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς ἔξελιξεως. Τόσον ὃ, δαρ-

βινισμὸς ὅσον καὶ δὲ λαμαρκισμὸς εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἔξηγήσουν μόνον περιωρισμένα καὶ ἐπὶ μέρους τινὰ ἔξελικτικὰ φαινόμενα. "Αλλην ἔξελικτικὴν θεωρίαν, ἡ ὁποία θὰ ἥδύνατο νὰ ἔξηγήσῃ τὴν ἔξέλιξιν ως κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον τελολογικήν, πράγματι ὅμως ὑπακούουσαν εἰς μηχανικὰ αἴτια, δὲν γνωρίζομεν.

"Ἐκ τῆς ὀγκολογίας, τῆς διασαφήσεως τῶν ἐννοιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὴν βιολογίαν, μεταβαίνει Ἐπειτα δὲ Wenzl εἰς τὴν μεταφυσικὴν τῆς ἐντελεχείας καὶ εἰς τὴν γενικὴν μεταφυσικὴν τῆς ζωῆς. Ἡ μεταφυσικὴ τῆς ἐντελεχείας περιλαμβάνει τρία κύρια προβλήματα. Ταῦτα εἶναι: τὸ πρόβλημα τῆς εἰδικῆς νομοτελείας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ συμβιβαστοῦ αὐτῆς πρὸς τὴν καθόλου νομοτέλειαν τῆς φύσεως. "Ἐπειτα τὸ πρόβλημα τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐντελεχείας, τ.ἔ. μιᾶς πλαστικῆς δυνάμεως, ἐπὶ τῶν ύλικῶν στοιχείων τοῦ σώματος. Τέλος τὸ πρόβλημα τοῦ ποσοῦ, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐντελεχιῶν. "Οσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον ἡ λύσις θὰ ἥδύνατο νὰ συνδυασθῇ πρὸς τὴν ἔξέλιξιν τῆς συγχρόνου μικροφυσικῆς, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει ἐλευθερίαν τινὰ εἰς τὴν ἀνόργανον φύσιν καὶ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἐκδοχὴν τῶν φυσικῶν νόμων ως πιθανοτήτων. Δυσχερέστερον εἶναι τὸ δεύτερον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον εἶναι κατ³ οὐσίαν τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως μεταξὺ ψυχῆς καὶ σώματος, ἐφ' ὃσον τούλαχιστον διακρίνει ὁ βιταλισμὸς ἄυλον πλαστικὴν δύναμιν ἀπὸ τῆς ἐνύλου οὐσίας. Διότι τότε γεννᾶται ἀφ' ἔαυτοῦ τὸ ἔρωτημα: Πῶς εἶναι δυνατὴ ἐπίδρασις τῆς πρώτης ἐπὶ τῆς δευτέρας; Τὸ «Κάτι», τὸ ὁποῖον μορφοποιεῖ τὴν σωματικὴν οὐσίαν, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ως φορέα βουλήσεως, ἔστω καὶ δλως πρωτογόνου. "Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δημιουργοῦνται πολλαὶ εὔσταθοῦσαι δυνατότητες. Τὰ ύλικὰ στοιχεῖα ἀποβαίνουν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς ὑπερκειμένης, εὔρυτέρας βουλήσεως ὅργανως τῆς βουλήσεως, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἐντελέχειαν. "Ἡ μᾶλλον συγκεκριμένως: ἢδη τὰ μόρια τοῦ κυττάρου δέον νὰ θεωρηθοῦν ως φορεῖς τῆς βουλήσεώς του, τὰ κύτταρα πάλιν τῶν πολυκυττάρων ὅργανισμῶν ως φορεῖς βουλήσεως, τῆς ὁποίας τοὺς σκοπούς ἀγνοοῦν, τὰς

όργανωτικά κέντρα τέλος ώς μεσάζοντα στάδια πρὸς πραγμάτωσιν κεντρικῆς βουλήσεως, ἢ ὅποια κατανείνει πρὸς τοὺς σκοπούς της δι' δλονὲν ἵσχυροτέρων ἔξατομικεύσεων. Τοιαύτη λύσις τοῦ προβλήματος εἶναι λοιπὸν ἀριστοτελική. Διότι δέχεται ἀφ' ἐνὸς τὴν ἐντελέχειαν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ὅλην ώς δυνατότητα. Τὸ τρίτον πρόβλημα ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀριθμόν, ώς εἴπομεν, τῶν ἐντελεχειῶν. Ἀρκεῖ μία ἐντελέχεια ἢ πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἴδιαν δι' ἕκαστον εἶδος ἐντελέχειαν; Συνεπῶς σκεπτόμενοι δέον νὰ ἀπαντήσωμεν καταφατικῶς εἰς τὸ δεύτερον σκέλος τοῦ ἔρωτήματος.

Πῶς ἔχει ὅμως τὸ πρᾶγμα ώς πρὸς τὴν μεταφυσικὴν γενικώτερον τῆς ζωῆς; Πρὸς ἔξήγησιν τῶν φαινομένων τῶν καθ' ἕκαστον ὄργανικῶν ὅντων ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν κατὰ σκοπούς δρῶσαν ἐνέργειαν, τὴν ἐντελεχείαν. Ἐξίσου εἴμεθα ἡναγκασμένοι νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπαρξιν κατὰ σκοπούς δρῶσης ἔξελικτικῆς ἐντελεχείας πρὸς ἔξήγησιν τῆς ποικιλίας τῶν εἰδῶν. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν κατὰ βαθμούς χωροῦσαν τάξιν, κατὰ Ἱεραρχικὴν κλίμακα ἔξελισσόμενον κόσμον ὄργανικῶν ὅντων, τὸν νόμον τῆς ἀνόδου, ἔπειτα ροπὴν πρὸς πλοῦτον καὶ ποικιλίαν, πλαστικὴν δύναμιν παράγουσαν αἰσθητικὰς μορφάς, ἔνταξιν τοῦ καθ' ἕκαστον καὶ τοῦ εἴδους εἰς εὔρυτέραν, ὑπερκειμένην συνάρτησιν, συμβιωτικὰ φαινόμενα μὴ δυνάμενα νὰ ἔξηγηθοῦν ώς ἀποτελέσματα μηχανικῆς ἔξελιξεως. Ἐξ ὅλων τούτων ἀποκομίζει τις τὴν ἐντύπωσιν δτὶ διὰ τῆς φύσεως ώς ὅλου διῆκει ἀμοιβαία γνῶσις τῶν ὅντων καὶ γενικὴ τις ἀλληλουχία καὶ συσχέτισις πρὸς ἀλληλα, δτὶ ὑφίσταται εύρυτέρα τις, ὑπερκειμένη αὐτῶν δλότης, ἢ ὅποια περικλείει εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὅλα τὰ ὅντα τοῦ ὄργανικοῦ κόσμου. Τότε ὅμως ἀνακύπτει νέον ἔρωτημα: Ποῖοι εἶναι οἱ φορεῖς τῆς νομοτελείας ταύτης, ἢ ὅποια χωρεῖ πέρα τῶν ἀτόμων καὶ τῶν εἰδῶν; Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐκδοχὴ, συμφώνως πρὸς τὴν ὅποιαν οἱ φορεῖς οὗτοι ὑπάρχουν «δυνάμει» πρὸ τῆς ἐνσωματώσεως, ώς ὑπερβατικαὶ δυνάμεις *ante res*, ώς λ.χ. αἱ ίδέαι τοῦ Πλάτωνος. Ἡμεῖς δεχόμεθα αὐτοὺς ώς συνδεδεμένους πρὸς τὴν ὑπαρξιν οὐσίας ἱκανῆς πρὸ ζωοποίησιν, *in rebus*, ώς εἶναι αἱ ἐντελέχειαι τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὡς τοιοῦτοι εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν καὶ ώς

πραγμάτωσις θείων διανοημάτων ἢ ως ύποστασίωσις ίδεων τῆς θεότητος. Εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ ἐκδοχαὶ αὗται ἔμφαντίζουν ἀναλογίας πρὸς τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Schopenhauer περὶ βουλήσεως δρώσης ἐν τῇ φύσει, πρὸς τὴν περὶ «δυνάμεων» θεωρίαν τοῦ Schelling, πρὸς τὴν περὶ ἀσυνειδήτου φιλοσοφίαν τοῦ Ed. von Hartmann, πρὸς τὴν περὶ κοσμικῆς ψυχῆς πίστιν τοῦ Fechner καὶ τοῦ Paulsen. Οὕτω καταντῶμεν εἰς τὸ κεντρικὸν μεταφυσικὸν πρόβλημα, τὸ ὅποιον θέτει ἡ ζωὴ. Ἡ ἀπάντησις εἰς αὐτὸν εἶναι δυνατὴ μόνον ἐντὸς τοῦ πλαισίου μιᾶς γενικωτέρας μεταφυσικῆς, τῆς ὅποιας ἔργον θὰ ἦτο ἡ ἔρευνα τόσον τοῦ θεολογικοῦ ὅσον καὶ τοῦ κοσμολογικοῦ προβλήματος. Διότι ἡ ἐνασχόλησις περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς ὀδηγεῖ κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως μεταξὺ ζώσης καὶ νεκρᾶς φύσεως συνδέεται στενῶς πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου. Συνήθως δέχονται ὅτι τὰ δύο ταῦτα βασίλεια τῆς φύσεως εἶναι παντελῶς διάφορα ἀλλήλων. Ἀλλὰ παρ' ὅλας τὰς θεμελιώδεις διαφοράς, αἱ ὅποιαι ὑφίστανται μεταξύ των, ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ κοινή τις βάσις δι' ἀμφότερα. Διότι ἀφ' ἐνὸς ὑπόκειται ὁ ζῶν ὄργανισμὸς ως ὅλον εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ ἀφ' ἑτέρου κατευθύνονται τὰ ὄλικὰ στοιχεῖα τῶν ἐνοργάνων ὅντων ὑπὸ ροπῶν, αἱ ὅποιαι διαπλάσσουν αὐτὰ καὶ εἶναι δηλωτικαὶ νοήματος. Κατὰ ταῦτα εἴμεθα ἐν τέλει ύποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν τὴν ὅλην τοῦ σώματος ως ἔμψυχον, ως ἐκδήλωσιν βουλήσεως, ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ πρὸς σκοποὺς ρέπουσα καὶ κατὰ σκοπούς δρῶσα φύσις τῶν δυνάμεων ὀδηγεῖ καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ίδεαν τῆς πανεμψυχώσεως.

* * *

Τὰ ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως παραδείγματα, τὰ ὅποια μαρτυροῦν τὴν ἀνυποληψίαν, εἰς τὴν ὅποιαν περιέπεσεν ἡ μηχανοκρατία τῆς προηγηθείσης περιόδου, θὰ ἥδυναντο νὰ πολλαπλασιασθοῦν. "Ολα ἀφορμῶνται ἀπὸ τὰς αὐτὰς προϋποθέσεις καὶ καταλήγουν εἰς συγγενῆ πρὸς ἄλληλα πορίσματα. Εἰς ὅσα παρεθέσαμεν ἀνωτέρω θὰ

ήδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα τὴν ψυχοβιταλιστικὴν θεωρίαν τοῦ Pauly, τὴν περὶ ἀσυνειδήτου θεωρίαν τοῦ Wagner, τὸ ὄργανικὸν σύστημα τῶν ἐντελεχειῶν τοῦ Sapir. Οὗτος ἐπεκτείνει τὴν ἀρχὴν τῆς σκοπιμότητος καὶ εἰς τὴν ἀνόργανον φύσιν, διακρίνων μεταξὺ συνειδητῆς, τοῦ σκοποῦ παράστασιν κεκτημένης, καὶ ἀσυνειδήτου πρὸς τὸ σκόπιμον ροπῆς. Εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν φαινομένων, τὰ δποῖα διέπουν συνειδήτοι σκοποί, ως εἶναι ὁ ἀνθρώπινος βίος, καὶ τῶν ἄνευ συνειδήσεως τοῦ σκοποῦ τελουμένων φαινομένων τῆς φύσεως, οἷα λ.χ. τὰ κρυσταλλογραφικά, τοποθετεῖ τὰ φαινόμενα τοῦ ὄργανικοῦ κόσμου. Δέχεται λοιπόν, ὅπως ὁ Sachs, ὁ περίφημος βιοτανικός, ἔμμονον πλαστικὴν ὄρμήν, ἡ δποία ἐνοικεῖ εἰς τὴν ὥλην καθόλου, πρὸ πάντων ὅμως εἰς τὴν ὄργανικήν. Οὕτω συμβιβάζει τὴν μηχανοκρατικὴν πρὸς τὴν τελοκρατικὴν ἔποψιν. Τὸ αὐτὸ πειράται κατ' ἄλλον τρόπον ὁ μνημονευθεὶς ἥδη Julius Schultz, ὁ εἰσηγητὴς τῆς «τελολογικῆς μηχανοκρατίας». Τὰ πάντα κατ' αὐτὸν εἶναι οὕτω προκαθωρισμένα ως ἡ λειτουργία τῶν ὠρολογίων ἀκριβείας. Διὸ πάντα τελοῦνται κατ' ἀνάγκην ως δέον νὰ τελοῦνται, πᾶσα γένεσις, μεταβολή, ἔξελιξις, προσαρμογή. Περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Bergson, ἡ δποία εἶναι καὶ φιλοσοφία τῆς φύσεως, θὰ δμιλήσωμεν κατωτέρω. Μερικοὶ ἐκ τῶν προχωρούντων εἰς φιλοσοφικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν δεδομένων τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης τῆς φύσεως ἀρκοῦνται εἰς τὸν βιταλισμὸν, εἰς τὴν ἀποδοχὴν δηλαδὴ τῆς ἰδιοτυπίας καὶ τῆς ἰδιονομίας τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς. "Ἄλλοι ρέπουν μᾶλλον πρὸς τὴν τελοκρατίαν, στηριζόμενοι τὸ μὲν ἐπὶ τῆς ἐν τῇ φύσει ἐνοικούσης ροπῆς πρὸς διαρκῆ ἀνοδον πρὸς τὸ τελειότερον, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς βουλήσεως αὐτῆς πρὸς διατήρησιν τῆς ποικιλίας τῶν μορφῶν, τὰς δποίας δημιουργεῖ. Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τελευταίων τούτων ἀνήκει καὶ ὁ μνημονευθεὶς ἥδη du Nouy, ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ἀνθρωπίνου προορισμοῦ». 'Ο βιολόγος οὗτος εἶναι ὁπαδὸς τῆς «τηλετελολογίας», ως ἀποκαλεῖ τὴν ἔποψιν του, καὶ ἔρμηνεύει ἐξ ἐσχάτων τελικῶν αἴτιων τὴν σύνολον φυσικήν, ψυχικήν καὶ πνευματικήν ἔξελιξιν, τὴν δποίαν δέχεται ως συνεχῆ καὶ ἐνιαίαν. Τὴν τελολογίαν ταύτην

δέχεται δ Le Roy ως όρμήν, ώς προσπάθειαν πρὸς μίαν προϊούσαν ἔξαπλωσιν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἐλευθερίας, όρμήν κατ' ἀρχὰς σκοτεινὴν καὶ συγκεχυμένην, διασαφηνιζομένην ὅμως βαθμηδόν καὶ συγκεντρουμένην εἰς ἄτομικὰς αὐθορμησίας. Εἰς τὰς αὐθορμησίας ταύτας εὑρίσκει κάτι, τὸ δποῖον ὁμοιάζει πρὸς τὰςιν ζητούσαν νὰ πραγματοποιήσῃ ἑαυτήν, νὰ ίκανοποιήσῃ ἑαυτήν, καὶ δυναμένην κατ' ἀκολουθίαν νὰ παραβληθῇ πρὸς διευθυνομένην πρωτοβουλίαν. Οὕτω ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως διαισθάνεται πάλιν σήμερον τὴν πνοήν τοῦ πνεύματος, ἡ δποία κατευθύνει ἐκ τῶν ἔνδον τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, ὅπως ἐπιστευεν ὁ Goethe. Τούτο δὲν ισχύει μόνον διὰ τὴν σύγχρονον γερμανικὴν καὶ καθόλου τὴν ἡπειρωτικὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως. Εἰς παραπλήσια συμπεράσματα καταλήγει καὶ ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ. "Ἐνα ἐκπρόσωπον αὐτῆς τὸν du Nouy ἔμνημονεύσαμεν πρὸ μικροῦ. Παρ' αὐτὸν ὅμως ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἱ τὰ πρῶτα φέροντες εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς φύσεως, οἱ δποῖοι καταλήγουν εἰς πνευματοκρατικὰ καὶ αὐτοὶ περὶ τῆς φύσεως φιλοσοφήματα. Παραθέτομεν ἐν περιλήψει τὰ διανοήματα μερικῶν ἐξ αὐτῶν, ἵνα διαπιστώθῃ ὁ οἰκουμενικὸς χαρακτὴρ τῆς τροπῆς, ἡ δποία ἐπῆλθεν. Ὁ Mac Bride ἐκδέχεται τὰ πάντα ώς ἀπορρέοντα ἀπὸ τὰ δημιουργικὰ δάκτυλα τοῦ Θεοῦ καὶ διακρύσσει ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐπὶ τῇ βάσει μηχανικῶν παραγόντων μεταβάσεως ἀπὸ τῆς νεκρᾶς εἰς τὴν ζωσαν Ὑλην ἥ μαρτυρεῖ σύγχυσιν ἰδεῶν ἥ εἶναι ἀπάτη. Ἀπομακρύνων ώς οἶόν τε πληρέστερον τοὺς μηχανοκρατικοὺς παράγοντας ἀναγνωρίζει εἰς τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς βουλήσεις δρώσας κατὰ σκοποὺς ἐκ τῶν προτέρων. Θεωρῶν τὰς ἀποδείξεις τοῦ Driesch ώς ἀδιασείστους, ἄτε ὑπ' ούδενδρς ἀναιρεθείσας πραγματικῶς, παραθέτει πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῶν τὴν φράσιν τοῦ ὑλιστοῦ Bateson: «"Ἄν βιταλισμὸς σημαίνῃ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς διὰ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χριμείας, ποῖος δὲν θὰ ἥτο βιταλιστής;» Ὁ Lloyd Morgan φρονεῖ ὅτι ἥ σύγχρονος ἐπιστήμη τῆς φύσεως ὁδηγεῖ εἰς τὴν πίστιν ὅτι δ Θεὸς εἶναι δ δημιουργὸς τῆς ὑπὸ σκοπῶν διεπομένης ζωῆς καὶ συνδέει τὴν ἴδεαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ

φαινόμενον τῆς ἔξελίξεως. 'Ο Θεὸς εἶναι ἡ ἐντελέχεια, ἡ ὅποια δημιουργεῖ, κινεῖ καὶ μορφοποιεῖ τόσον τὴν φυσικὴν ἔξελιξιν ὃσον καὶ τὴν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν ἔξελιξιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὅποια προχωρεῖ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν Ἰδανικῶν σκοπῶν τῶν ἐντεθημένων ἐξ ὑπαρχῆς καὶ ἐν σπέρματι ἐντὸς τοῦ στήθους της. 'Η ἀνθρωπίνη λοιπὸν ἔξελιξις ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐνιαίου καὶ καθολικοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ. 'Η ἐμφάνισις καὶ ἡ ἀνέλιξις τοῦ πνευματικοῦ βίου σημαίνει πρὸ παντὸς ἄλλου ἀποκάλυψιν ὑψηστού πνεύματος, δημιουργοῦ ὅλων ἐκείνων, τὰ ὅποια ἐρμηνεύουν οἱ ἀνθρωποι ως κάτι τὸ νέον ἐκάστοτε κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἔξελίξεως. 'Ο O. Lodge, ὁ πρὸ τινων ἐτῶν ἐκλιπών μεγάλος φυσικός, δέχεται ως ἀδιάσειστον ἀλήθειαν ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος». Διότι τὸ σύμπαν εἶναι πραγματοποίησις θείου σχεδίου καὶ διέπεται ὑπὸ πνεύματος. Δὲν γνωρίζομεν ἐάν εἶναι τὸ πνεῦμα ἐνὸς ὑπερκοσμίου μαθηματικοῦ, ἐνὸς καλλιτέχνου ἢ ἐνὸς ποιητοῦ ἢ ἐν εἶναι τὸ πνεῦμα ὅλων τούτων ὅμοιον καὶ κάτι περισσότερον αὐτοῦ. Γνωρίζομεν δὲν εἶναι ἡ μόνη πραγματικότης, ἡ ὅποια παρέχει νόημα εἰς τὴν ὑπαρξιν, πλουτίζει τὴν ψυχήν, στηρίζει τὰς ἐλπίδας μας, γεμίζει ἀπὸ πίστιν τὸ θυμικόν, ὅταν ἀποκάμνῃ ἡ γνῶσις, καὶ φωτίζει τὸ σύμπαν διὰ τῆς αἰωνίας ἀγάπης της. Περισσότερον δὲν εἶναι ἡ μόνη πραγματικότης τὴς φύσεως ὁ Eddington, περὶ τοῦ ὅποιου ἔγινε λόγος καὶ ἀλλαχοῦ. 'Ο συμβολικὸς χαρακτὴρ τῶν μεγεθῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀνεγνωρίσθη ὑφ' ὅλων γενικῶς καὶ τὸ σχῆμα τῆς φυσικῆς εὑρε σήμερον διατύπωσιν, ἡ ὅποια ἐκφράζει κατὰ σαφῆ τρόπον ὅτι ἡ φύσις ἀποτελεῖ τμῆμα μόνον ἐντεθημένον εἰς πολὺ εὔρυτέραν πραγματικότητα. 'Εξ ἄλλου ἐγκατελείφθη τὸ αἴτημα αὐστηρᾶς αἰτιότητος εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. "Ηρχισε νὰ σχηματίζεται νέα ἀντίληψις περὶ τῶν φυσικῶν νόμων, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ προείπωμεν ὅποιαν μορφὴν θὰ προσλάβῃ αὕτη ἐν τέλει. Τὰ πάντα δὲν προμηνύουν ὅτι τὸ αἴτημα τῆς αὐστηρᾶς νομοτελείας κατέρρευσεν δριστικῶς καὶ τελεσιδίκως. Πρὸς τούτοις ἐφ' ὃσον ἀναγνωρίζομεν δὲν ὁ φυσικὸς κόσμος εἶναι τι τελείως ἀφηρημένον, ως

καὶ ἐφ' ὅσον δεχόμεθα ὅτι καταντῷ τι ἀνύπαρκτον, ἀν
χωρίσωμεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν συνείδησιν, δύμολογοῦμεν τὴν
θεμελιώδη σημασίαν τῆς συνείδήσεως, δὲν θεωροῦμεν τ.ἔ.
πλέον αὐτὴν ως ἀσήμαντον ἐπεισόδιον, τὸ δποῖον συναν-
τῶμεν ἐνίοτε κατὰ τὰ ἀνώτερα στάδια τῆς ἔξελιξεως. Τέ-
λος ἡ συσχέτισις ὠρισμένων πλευρῶν τῆς φύσεως μας
πρὸς πνευματικόν τινα κόσμον εἶναι ἔξισου δικαιολογη-
μένη ὅσον καὶ ἡ συσχέτισις μερικῶν αἰσθημάτων τῆς συν-
ειδήσεως μας πρὸς πραγματικόν τινα κόσμον τῆς φύσεως.
Ο πνευματικὸς ἔκεινος κόσμος ἐπιδρᾷ κατὰ σαφῆ τρόπον
ἐπὶ τῆς πορείας τῆς φύσεως. "Ανευ αὐτοῦ δὲν θὰ ὑπῆρχεν
εἰ μὴ ἄμορφον χάος. "Εργον τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως
εἶναι ἡ διαπίστωσις τῆς θεμελιώδους διακοσμούσης μορ-
φῆς, ἡ ὅποια ὑπόκειται ως βάσις τοῦ σύμπαντος. Οὕτω
πιστοποιεῖται καὶ ἐνταῦθα ἡ ἀλήθεια τῶν στίχων τοῦ
Schiller :

"Αν τὴ φύση σὰν δλο νὰ δῆτε μπορούσατε,
Αὕτη ἡ ἴδια θὰ σᾶς ἀνύψωνε σὲ ἵδεες.

Τὸ γενικώτατον συμπέρασμα ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῆς
φύσεως τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνος συνάγει ὁ Kottje. «'Η αὐτὴ
κοσμικὴ ἐνέργεια —λέγει— διέταξε κατὰ βαθμῖδας τὴν
πραγματικότητα καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς ὀργανισμοὺς τὴν
ῥύθμησιν πρὸς ἔξελιξιν ἐντὸς αὐτῆς. Δὲν δυνάμεθα βεβαίως
νὰ ἀρνηθῶμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ὕλη ἐμφανίζεται εἰς τε-
ράστιον βαθμὸν ως τὸ κράτος σκληροτάτης καὶ ἀσκοπω-
τάτης, τυφλῆς τύχης. 'Αλλ' ὅσον λσχυραὶ καὶ ἀν εἶναι αἱ
δυνάμεις, αἱ ὅποιαι συντελοῦν εἰς τὴν ἀρνητικὴν ἀξιολό-
γησιν τῆς ὑπάρξεως, δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἐπισκοτί-
ζουν τὸ βλέμμα καὶ νὰ κλονίζουν τὴν βάσιμον πεποίθησιν,
ὅτι τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς συνόλου πραγματικότητος
ἀποτελεῖ μία θετικῶς πρὸς τὰ ἄνω χωροῦσα διαβάθμισις
τῆς ὑπάρξεως, ἡ ὅποια ἀρχίζει ἥδη ἀπὸ τὴν ὕλην». Τὸ
συμπέρασμα τοῦτο ἐπικυρώνει καὶ ἡ ὀντολογία καθόλου
τῶν χρόνων μας, ἡ ὅποια κατέδειξεν, ως εἴδομεν, ἐπάλ-
ληλα στρώματα ἀεὶ ἀνωτέρας καὶ αὐτοτελεστέρας πραγ-
ματικότητος, τὰ ὅποια, ως λέγει ὁ Boutroux, ἐμφανίζουν
ἴδιότητας μὴ δυναμένας νὰ ἀναχθοῦν εἰς τὰ συνθετικά

των στοιχεία καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένα τῆς ἀναγκαστικότητος τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ἐνδλογα πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ Γάλλους φιλοσόφους διδάσκει καὶ ὁ Βρεττανὸς Alexander, ὁ ὄποιος, ὅπως μετ' αὐτὸν ὁ Whilehead, συγκροτεῖ μεταφυσικὸν σύστημα βασιζόμενον ἐπὶ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης τῆς φύσεως, διαπνεόμενον ὑπὸ θρησκευτικῶν ἐννοιῶν καὶ συμβόλων καὶ ἐρμηνεῦον τὴν ἔξελιξιν ὡς βαθμιαίαν ἄνοδον ἀπὸ τῆς αὐστηρᾶς ἐτεραρχίας εἰς τὴν δημιουργικὴν αὐταρχίαν καὶ ἐλευθερίαν.

* * *

”Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὰς μεταφυσικὰς ἀποπείρας τοῦ αἰῶνος μας. Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἦ συνεχίζουν καθ' ἄεπομεν τὴν ἴδεαλιστικὴν παράδοσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατὰ τὸν ἔνα ἥ τὸν ἄλλον τρόπον ἥ ἀφορμῶνται πρὸς τὰ μεταφυσικὰ τῶν φιλοσοφήματα ἀπὸ τῆς ἐπαγωγῆς ἥ στηρίζονται ἐπὶ τῆς διαισθήσεως καὶ ὑποστηρίζουν οὕτω εἶδός τι ἐνορατικῆς μεταφυσικῆς. Ἀνωτέρω ὑπεδηλώσαμεν τὰς πολλαπλὰς σχέσεις, αἱ ὄποιαι συνδέουν τὰ σύγχρονα μεταφυσικὰ ρεύματα πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ γερμανικοῦ ἴδεαλισμοῦ. Ἡ ἀναβίωσις αὕτη τῆς φιλοσοφίας ἔκεινης δὲν παραμένει περιωρισμένη ἐντὸς τῶν ὁρῶν τῆς Γερμανίας. ’Αλλ’ οὔτε οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ νέου καντιανισμοῦ ἔμειναν ξένοι πρὸς τὴν ἐπίδρασίν της. ’Ο Liebmapp κατέτεινεν ἥδη πρὸς κριτικὴν τινα μεταφυσικήν. ’Αλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κλασσικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς νεοκαντιανῆς ροπῆς κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, ὁ Cohen καὶ ὁ Natorp, προσχωροῦν βαθμηδὸν εἰς εἶδός τι νεοεγελιανισμοῦ, ὅπως συνδυάζει μετ' αὐτοὺς ὁ Liebert τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν πρὸς ἴδεας τῶν κλασσικῶν χρόνων τοῦ ἴδεαλισμοῦ. Ἡ ἐπαγωγικὴ μεταφυσικὴ σχετίζεται τούναντίον μᾶλλον πρὸς τὰς μεθόδους τῶν καθ' ἔκαστον ἐπιστημῶν καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντίδρασις κατὰ τῆς μονομεροῦς προσκολλήσεως εἰς τὴν εἰδίκευσιν, ἥ ὅποια ἔμφανίζεται καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος. Τοὺς συλλογισμοὺς αὐτῆς ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, τὰ ὅποια συμπληρώνει διὰ καθολικῆς

τινὸς περὶ κόσμου θεωρίας. Διὰ τοῦτο ἔξαρτάται ἡ ἑκάστοτε μορφὴ αὐτῆς ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν ἐπιστημῶν τούτων καὶ φέρει κατ' ἀνάγκην χαρακτῆρα ὑποθέσεως, δπως συμβαίνει καὶ περὶ ἑκάστην ἐπιστήμην, μὲ τὴν διαφορὰν δτι αἱ ὑποθέσεις τῆς μεταφυσικῆς ταύτης εἶναι εὐρύτεραι, γενικώτεραι. Κυρίως εἰσηγητὴς ταύτης ἔχρημάτισεν ὁ Ed. von Hartmann, δ ὅποιος ὅμως ἐκκινεῖ μὲν ἀπὸ τὰ πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, ἀλλ' ἔξαρτάται πρὸς τούτοις πολλαχῶς ἐκ τοῦ Schopenhauer, τοῦ Schelling καὶ τοῦ Ἐγέλου. 'Αντιθέτως ἡ κατ' ἐπαγωγὴν μεταφυσικὴ τοῦ Wundt ἐμφανίζει πολὺ δλιγωτέραν ἔξαρτησιν ἐκ τοῦ μεταφυσικοῦ ἐκείνου ἰδεαλισμοῦ. Τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ἐποικοδομεῖ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν καὶ τείνει πρὸς μονισμόν, δ ὅποιος φέρει χαρακτῆρα ψυχολογικόν, ἐφ' ὅσον τὸ ψυχικὸν θεωρεῖ ως τὸ καθ' αὐτὸν πραγματικόν. Τῆς μεταφυσικῆς ταύτης ὀπαδὸς εἶναι καὶ Driesch, ἣτε προχωρῶν εἰς τὴν συγκρότησιν κοσμοθεωρίας ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως καὶ στηρίζων αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας. 'Η ἐπαγωγικὴ μεταφυσικὴ χρησιμοποιεῖ τὸν αὐτὸν τρόπον γνώσεως, δ ὅποιος εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὰς ἐμπειρικὰς ἐπιστήμας. 'Αλλ' ἀνέκαθεν ὑπῆρξαν καὶ φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι παρὰ τὴν ἐμπειρίαν δέχονται καὶ ἄλλον, ἄμεσον τρόπον μεταφυσικῆς γνώσεως, τὴν διαισθησιν, τὴν νοητικὴν ἐποπτείαν, τὴν μυστικὴν ἐνόρασιν, τὴν ἄμεσον θέαν. 'Η ἐνορατικὴ αὕτη μεταφυσικὴ ἀναζῇ καὶ αὐτὴ κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, ως ἀντίδρασις ἐναντίον τῆς μονομεροῦς κυριαρχίας τῆς νοησιαρχίας κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθόν καὶ ἀποτελεῖ ἐν πάσῃ περιπτώσει φαινόμενον, τὸ δποῖον δὲν περιορίζεται εἰς μίαν μόνην χώραν, ως δεικνύει λ.χ. ἡ φιλοσοφία τοῦ Bergson. 'Ιδιως ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τῆς λεγομένης φιλοσοφίας τῆς ζωῆς, ἡ δποία ἔξαίρει τὸ μὴ δεκτικὸν λόγου στοιχεῖον τῆς ὑπάρξεως καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν ἐνόρασιν ως ἀνάλογον τρόπον τῆς συλλήψεώς του. 'Ο Spengler καὶ ὁ Keyserling εἶναι ἐκ τῶν θιασωτῶν τῆς ροπῆς ταύτης. 'Αλλὰ καὶ ὁ Husserl, ὁ ἰδρυτὴς τῆς φαινομενολογίας, προσεπάθησε νά προσδώσῃ εἰς τὴν ἐννοιαν τῆς διαισθήσεως φιλοσοφικὴν σημασίαν. Καὶ περιορίζει

μὲν τὴν ἀοριστίαν, τὴν δποίαν κέκτηται ἡ ἔννοια αὕτη παρὰ Bergson, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀποσοβεῖ τὸν κίνδυνον, τὸν δποίον ἔνέχει ἡ ἀπόρπειρα μεθοδικῆς διαμορφώσεως τοῦ τρόπου τούτου γνώσεως. Θὰ παραθέσωμεν μερικὰ παραδείγματα, χαρακτηριστικὰ τῆς μεταφυσικῆς τοῦ αἰῶνός μας, ἐκ τῶν κυριωτέρων ὑπερμάχων τῆς δποίας ἀνεδείχθη ὁ Bergson. ‘Ο πρό τινος χρόνου ἀποθανὼν Γάλλος φιλόσοφος εἶναι ὁ μόνος σχεδὸν πνευματοκρατικὸς στοχαστής, ὁ δποίος στρέφεται περὶ τὸ τέλος ἥδη τοῦ αἰῶνος πρὸς τὴν μεταφυσικήν. Ἡ ζωτικὴ ὄρμη, τὴν δποίαν δέχεται δρῶσαν ὅπισθεν τῶν φαινομένων καὶ τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς εἶναι κατ' αὐτὸν πνευματικὴ πλαστικὴ ἀρχή. Διηνεκής καὶ ἀδιάλειπτος ζωὴ καὶ πηγὴ ζωῆς, δρᾶσις καὶ ἐνέργεια, ἐλευθερία καὶ δημιουργία. Οἱ κόσμοι ἔξαστράπτουν ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὅπως οἱ σπινθῆρες ἀπὸ τὰ πυροτεχνήματα. Καὶ μετ' αὐτῶν ὁ πνευματικὸς πολιτισμός, τὰ δημιουργήματα τοῦ πνεύματος, τὰ φαινόμενα τοῦ ἴστορικοῦ βίου. Διὰ τοῦτο ταυτίζει ὁ Bergson τὴν ζωτικὴν ταύτην ἀρχὴν πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ἔννοια τοῦ δποίου προσκτάται τέλος συγκεκριμένον περιεχομένου διὰ τῆς προσεγγίσεως τοῦ φιλοσόφου εἰς τὸ θετικὸν θρήσκευμα, Τὸν κόσμον λοιπὸν ἐκδέχεται κατὰ ταῦτα ὁ Bergson, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Schopenhauer ἢ τὸν Ed. von Hartmann ὡς Ἑλλογον καὶ νοήματος δηλωτικὸν προϊόν θείας βουλήσεως, ἡ δποία κατατείνει πρὸς τὸ φῶς, πρὸς τὸ πνεῦμα. Διότι ἡ ζωτικὴ ὄρμη εἶναι ὄρμη πρὸς προϊόμσαν μορφοποίησιν, πρὸς ἀνιομσαν ἔξελιξιν, πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας τοῦ τελείου καὶ τοῦ ὠραίου, αἴσθησις μορφῆς καὶ βούλησις πρὸς μορφήν. ‘Ο Bergson λοιπὸν ἐκπροσωπεῖ φιλοσοφίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημιουργικῆς δράσεως. Τὸν κόσμον ἐκδέχεται ὡς πνευματικὴν ὀλότητα καὶ ὁ Θεός του ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὸν μονιστικὸν θεόν τῆς παντοδυναμίας τῶν φυσικῶν νόμων. Τὸ σύστημά του ἀντιτίθεται πρὸς τὴν φυσιοκρατικὴν περὶ κόσμου ἐκδοχήν, ἀφοῦ τὸν ὄλικὸν κόσμον διαπλάσσει κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πνευματικοῦ. Οὕτω ὁ Γάλλος φιλόσοφος ἴσταται ὡς σημαίοφόρος μιᾶς κινήσεως τοῦ πνεύματος, ἡ δποία ὑπὸ τὴν μορφὴν νέου ἰδεαλισμοῦ ἀγωνίζεται ὅπως ἀνανεώσῃ τὰς ἰδέας τῆς

κλασσικής φιλοσοφίας τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰδονος. 'Ως σύντομος χαρακτηρισμὸς τοῦ οὔσιώδους πυρῆνος τῆς φιλοσοφίας του δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ ἀκόλουθος φράσις τοῦ Goethe: «'Ο λόγος (ἐνταῦθα ἢ ἐνδρασις) ἀσχολεῖται διὰ τῆς ροπῆς της πρὸς τὸ θεῖον περὶ τὸ γιγνόμενον, τὸ ζωντανόν, ὁ νοῦς περὶ τὸ γενόμενον, τὸ ἀπηρτισμένον, τὸ ἀπολιθωμένον πρὸς πρακτικὴν ωφέλειαν».

'Ενῷ δὲ Bergson ἀφορμάται ἀπὸ τὸν Schelling καὶ ἐν μέρει καὶ ἀπὸ τὸν Fichte, τελεῖ δὲ Drews ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀπαισιοδόξου φιλοσοφίας τοῦ Ἀσυνειδήτου, τὴν ὅποιαν προίγαγεν εἰς φῶς δὲ Ed. von Hartmann. 'Ο μεταφυσικὸς στοχασμὸς ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς ἐρεύνης τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὴν ἀποδοχὴν ἀπολύτου ἀρχῆς, τῆς ὅποιας ἐκδηλώσεις εἶναι ἡ φύσις καὶ τὸ πνεῦμα. Τὸ ἀπόλυτον τοῦτο νοεῖ τὸ μὲν ὡς κάτι τὸ πνευματικόν, προικισμένον μὲ βιόλησιν καὶ λόγον, τὸ δὲ ὡς κάτι στερούμενον αὐτοσυνειδησίας καὶ ἀπρόσωπον. Τὸ μὴ συνειδητὸν τοῦτο δὲν ταυτίζει πρὸς τὸν Θεόν. Τὰ γνωρίσματά του ἀποτελοῦν παντοδυναμία καὶ πανσοφία, δικαιοσύνη, ἀγιότης καὶ χάρις. 'Αλλ' δὲ Θεός οὗτος εἶναι Θεός πάσχων, διεσπασμένος, καθ' ὅσον ἐν αὐτῷ ὑφίσταται ἀντίθεσις μεταξὺ βουλήσεως καὶ λόγου. Διὰ τῆς βουλήσεως κατωλισθησεν εἰς εἶδός τι προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, τ.ἔ. εἰς τὴν ἐξ ἑαυτοῦ παραγωγὴν τοῦ κόσμου. "Εκτοτε στενάζει ὑπὸ τὰ δεσμὰ τῆς κοσμικῆς ὑπάρξεως, ταλαιπωρούμενος ὑπὸ τῆς βουλήσεως πρὸς ζωὴν, πρὸς ὕπαρξιν καὶ δημιουργίαν. 'Υπ' αὐτῆς ωθούμενος πλάττει ἀδιαλείπτως ἀεὶ νέας μορφᾶς, τῶν ὅποιων ὑψίστη ὁ ἄνθρωπος, ποθῶν λύτρωσιν δι' αὐτῶν, μάλιστα διὰ τοῦ ἀνθρώπου. 'Η λύτρωσις αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς βουλήσεως πρὸς ζωὴν καὶ συνεπῶς τὸν βαθμιαῖον θάνατον τοῦ κόσμου. Τοῦτο δμως σημαίνει νίκην τοῦ ἔλλόγου στοιχείου τῆς θεότητος ἐναντίον τῆς ἀλόγου βουλήσεως. Τῆς νίκης ταύτης ἐπακόλουθον θὰ εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀρμονίας μεταξὺ λόγου καὶ βουλήσεως εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἀπολύτου. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Drews μαρτυρεῖ βαθεῖαν θρησκευτικὴν ἀνάγκην. 'Αλλ' ἡ μεταφυσική του ἔνέχει πολὺ τὸ φαντασιῶδες

καὶ τὸ αὐθαίρετον, ὃ δὲ μυστικισμός, τὸν δποῖον ἐκπροσωπεῖ, οὐδεμίαν γνωρίζει ἀπόστασιν μεταξὺ ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ Θεοῦ. Τραγωδία ἀνθρώπου, ὃ δποῖος ἀντλεῖ μὲν ἀπὸ βαθείας πηγάς, τὸν μυστικισμὸν καὶ τὸν ἰδεαλισμόν, ἔχει πρὸ δφθαλμῶν τὰ φυσικὰ καὶ τὰ πνευματικὰ δεδομένα, ἀλλ ὑπερπηδᾶ τὰ ἐπιτρεπόμενα δρια, παρασυρόμενος ἀπὸ ὑποκειμενικὰς διαθέσεις καὶ ἀπὸ τὸ ἀπαισιόδοξον ρεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Απὸ τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος ἔκκινεῖ καὶ ὁ Wundt, ὁ ἐπικληθεὶς Ἀριστοτέλης τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀλλ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Drews προχωρεῖ κατ ἀστηράν ἐπαγωγὴν καὶ μετὰ κριτικῆς ἐπεξεργασίας τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας, τὰ δποῖα κατέχει ἔξ δλοκλήρου, πρὸς συγκρότησιν καθολικῆς θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, ἵκανοποιούσης ἔξ τοῦ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νοῦ καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ θυμικοῦ. Οὕτω καταλήγει εἰς πανθεῖζουσαν μεταφυσικήν, συμφώνως πρὸς τὴν δποῖαν ἡ οὐσία τοῦ παντὸς εἶναι πνεῦμα καὶ ἀκριβέστερον βούλησις. Τὸ σύμπαν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου διέπει ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια, ἡ δποία εἶναι ἐκδήλωσις βουλήσεως. Ἡ βούλησις αὕτη ἀποτελεῖ δργανικὸν ὅλον ιεραρχικῶς διατεταγμένον. Τόθο παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων. Τὰ καθ ἔκαστον ἔγῳ συγκροτοῦν εὑρυτέρας βουλητικὰς ἐνότητας, εἰς τὰς δποίας ὑποτάσσουν τὴν ἀτομικήν των βούλησιν. Οὕτω συναρμολογεῖται τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἡθικοῦ κόσμου. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀσφαλισθῇ ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ δέον δπως τὰ ἡθικὰ ἰδεώδη τῶν ἀτόμων ἐμφανίζωνται ως ἐπὶ μέρους στοιχεῖα μιᾶς ἀπεράντου ἡθικῆς τάξεως. Διότι οἱ ἔσχατοι σκοποὶ τοῦ κόσμου ἀπαιτοῦν ως ἐγγύησιν τοῦ κύρους καὶ τῆς πραγματικότητός των ἀπόλυτον πνευματικὴν ἀρχὴν τοῦ παντὸς, τὸν Θεόν. Τὸν ἀκριβέστερον ὅμως προσδιορισμὸν αὐτοῦ ἀφήνει ὁ φιλόσοφος εἰς τὸ θρησκευτικὸν βίωμα καὶ εἰς τὴν θετικὴν θρησκείαν.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι εἰς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τῆς θεότητος ως βουλήσεως κατέληξεν ὁ Wundt ὅχι μόνον ἐκ τῆς περὶ ψυχῆς ἀντιλήψεώς του καὶ ἐκ τῶν βιολογικῶν δεδομένων, ἀλλὰ καὶ ἔξ ἐπιδράσεως τῆς βουλησιαρχικῆς μετα-